

EWA FAKKA G!

Leerlingen taalbewuster maken met straattaal

Taalonderzoeker Khalid Mourigh geeft gastles over straattaal en geeft leerlingen inzicht in hun (meestal) adequate (straat)taalgebruik.

MARJOLIJN VOOGEL

'...dus dat is waarom zzzommige mensu zzeg magg zzo pratu.' Ineens zijn jongens die eruitzien als de grootste gangmakers in de klas bij de les. Door een technisch mankementje kwam die wat rommelig op gang, maar nu heeft Khalid Mourigh de volle aandacht van de leerlingen op het Tabor College te Hoorn. Voor twee vwo 5-klassen is Mourigh zojuist gestart met zijn gastles over straattaal.

De interesse voor straattaal in het onderwijs is nieuw. Taalonderzoeker Khalid Mourigh is de enige die er gast-

lessen over verzorgt in het voortgezet onderwijs. Naast scholieren informeert Mourigh ook docenten en andere professionals, zoals vertalers. Want nog steeds bestaat er veel onbegrip over straat- en jongerentaal. Vaak gaat dat gepaard met een negatief beeld van de gebruikers ervan.

Precies die afkeur en zelfs angst voor straattaal zetten het fenomeen eind jaren negentig voor het eerst in de spotlights. In een artikel in *Het Parool* liet journalist Frans van Deijl leraren aan het woord die de negatieve kanten benadrukten van jongerentaal. 'Smurfentaal', zo werd die genoemd, vanwege het beperkte Nederlands.

Khalid Mourigh in vwo 5 van het Tabor College | Oscar Romero

Deijls artikel leidde tot morele paniek. In de media werd met grote zorg over de ontwikkeling gesproken, waarvan gevreesd werd dat die het Standaardnederlands naar beneden zou halen. Er was destijds nog geen onderzoek gedaan naar deze eigen taal van Nederlandse jongeren. Wel naar codeswitching, maar hier was iets anders aan de hand. De taalkundige René Appel pakte de handschoen op en in 1998 legde hij de basis met zijn beschouwingen over jongerentaal in Amsterdam. Straattaal, zo noemde hij dat, omdat jongeren hun eigen taal zo aanduiden.

Berberologie

Mourighs gastles vindt plaats in het kader van de jaarlijks activiteitendagen aan het Tabor College. Voor vwo 5 worden die ingevuld met een driedaagse taalkunde. Petra Massée is docent Nederlands en organisator van de dagen. Ze vertelt dat elk jaar een gastdocent wordt uitnodigd; eerder al kwam taalkundige Marc van Oostendorp naar Hoorn. Een dag voor Mourighs komst hebben groepjes leerlingen korte presentaties gegeven over een taalkundig onderwerp naar keuze. Afasie, dialecten en taalontwikkeling bij kinderen passeerden de revue. Het

is de bedoeling dat die leerlingengroepjes een onderzoekje doen over een taalkundig onderwerp naar keuze. 'Als opmaat naar het profielwerkstuk', aldus Massée.

Khalid Mourigh stelt zich voor als taalonderzoeker aan het Meertens Instituut, waar hij werkt op de afdeling taalvariatie. Dat instituut werd in 1930 opgericht om onderzoek te doen naar dialecten in Nederland. In de loop van de jaren is die opdracht verbreed naar de bestudering van taal en cultuur, vooral naar verschijnselen die het alledaagse leven in de samenleving vormgeven. Eerder deed Mourigh onderzoek naar het Berbers. 'Weet iemand wat Berbers is?' vraagt hij. Ayyur, een van de leerlingen uit het jongensgroepje, steekt zijn vinger op. Hij spreekt thuis Berbers, het Riffijns Berbers oftewel Tamazight, de meest gesproken variant van het Berbers. Mourigh: 'Berbers kun je zien als een soort Fries in Marokko.' De meeste Marokkanen die naar Nederland kwamen, zijn afkomstig uit die streek, 'zoals veel Friezen vroeger naar Amerika gingen'. Mourigh verbleef voor zijn onderzoek een tijdje in Marokko en schreef daar een grammatica van een andere variant, het Ghomara Berbers. Hij was vooral geïnteresseerd in de wijze waarop Berbers en Arabisch elkaar beïnvloedden. Zijn onderzoek naar taalcontact zette hij voort in Nederland, waar hij de straattaal van Marokkaanse jongeren in Gouda onderzocht.

Voor de fatoe

Invloeden van andere talen vinden ook in het Nederlands plaats, vooral van het Engels. Veel jongeren larderen hun taalgebruik met 'letterlijk', waarvan het goed mogelijk is dat ze het hebben overgenomen uit het taalgebruik van veel Engelstalige influencers die op sociale media heel vaak het woord 'literally' gebruiken.

Jongerentalen komen over-

al voor, in Nederland wordt daarvoor vaak de term 'straattaal' gebruikt. Mourigh gebruikt beide termen door elkaar. Straattaal wordt gevormd met bepaalde woorden en een specifieke uitspraak, vooral het Marokkaans-Nederlandse accent is heel herkenbaar. Het is een van de redenen waarom straattaal veelal wordt geassocieerd met Marokkaanse jongeren. Mourigh laat de leerlingen nog eens naar de titel van zijn gastles kijken: 'Ewa fakka G!'. Vrijwel alle leerlingen herkennen deze zin en gebruiken die soms ook. Maar geen enkele leerling weet dat de drie woorden afkomstig zijn uit drie verschillende talen: 'ewa' komt uit het Berbers en Arabisch en betekent 'hoi' of 'hallo'. 'Fakka' komt van 'fa wakka?' en dat betekent 'hoe loopt het?' oftewel: 'hoe gaat het?'. Die term komt uit het Sranantongo, letterlijk: de Surinaamse taal. In tegenstelling tot wat velen denken heeft 'fakka' dus niets met 'f*ck' te maken. 'G', ten slotte, op z'n Engels uitgesproken als de zevende letter van het alfabet, is de afkorting van 'gangster'. Straat- of jongerental is dus een mengtaal, of liever gezegd: mengtalen, want ook van straattaal bestaan verschillende varianten.

Herkenning is er ook bij de leerlingen wanneer Mourigh een straattaaltest doet. Van twintig termen vraagt hij of de leerlingen en hun docenten weten wat die betekenen. Voor het eerst scoren de docenten slechter dan hun pupillen. Misschien horen ze buiten de les nog wel eens het woord 'osso' ('huis') of 'fatoe' ('grap'), als in 'voor de fatoe'. Maar 'n afoe djonko pasen' klinkt voor hen als geheimtaal. En daar heeft straattaal ook wel iets van, maar dan wel een geheimtaal 'voor de fatoe'.

Zèrimi

Creatief woordgebruik is een van de kenmerken van straattaal. Jongeren spelen met taal,

Creatief woordgebruik is een van de kenmerken van straattaal.
Jongeren spelen met taal, waardoor er snel nieuwe of aangepaste termen ontstaan

Door (overmatig) straattaalgebruik zouden jongeren het Standaardnederlands niet leren. Maar is dat straattaalgebruik wel zo slordig?

waardoor er snel nieuwe of aangepaste termen ontstaan. 'Sma' komt uit het Sranantongo en betekent 'schatje' of 'meisje'. Veel jongeren gebruiken inmiddels ook de omkering 'ams'. Dat gebruik van omkeringen is niet iets typisch Nederlands. Ook in het Franse *argot des cités*, de 'straattaal van de buitenwijken', wordt veel gebruikgemaakt van het hetzelfde principe, dat er bekend staat als 'verlan', afgeleid van het woord 'l'envers': het omgekeerde. Het is een procedé waarbij lettergrepen, klanken of letters van plaats verwisselen. Voorbeelden zijn: 'zèrimi' voor 'misère'; 'pécho' voor 'choper' (vaak in de betekenis van 'versieren'); 'téci' voor 'cité' en 'tromé' voor 'métro'. Ook worden woorden soms tweelettergrepig gemaakt met behulp van de stomme e. Nu is in de zin 'Un truc relou avec sa meuf' ineens het woord 'lourd' ('zwaar', 'naar') te herkennen, maar ook 'femme', waarbij 'meufa' is afgekort tot 'meuf'.

Het Franse *argot des cités* ontstond in de jaren zeventig in de buitenwijken van Parijs, als geheimtaal van een bepaalde groep om over illegale praktijken te kunnen

praten. Net als de Nederlandse straattaal bevat het *argot des cités* veel ontleningen, zoals 'oualla' van het Arabische 'wallah' of 'wellah', dat sprekers soms wel vier, vijf keer in een zin gebruiken. Straattaal in Nederland bevat niet zo veel Marokkaanse woorden, maar die woorden worden dan wel heel vaak gebruikt. Ook daarom koppelen de meeste mensen straattaal aan het taalgebruik van Marokkaanse jongens. 'Wellah' betekent 'ik zweer', iets dat veel jongeren die het gebruiken niet weten. Een andere uitroep, eveneens oorspronkelijk afkomstig uit het Arabisch luidt: 'je moeder'. In het Franse *argot* klinkt regelmatig 'sa mère'.

Ook bevat straattaal Nederlandse woorden die in het Standaardnederlands een andere betekenis hebben: 'strijder', bijvoorbeeld, of 'soldaat'. 'Je bent echt strijder' of 'je bent echt soldaat' betekent dan: 'je bent goed bezig'.

Veel straattalen zijn ontstaan als een soort geheimtaal die in de loop van de tijd meer mainstream werden en zich ontwikkelden tot onder jongeren gekoesterde

stadsdialecten. In Java ontstond zo het Boso Walikan, letterlijk: Achterstevoretaal, dus ook wel het Osob Kiwalan. Mourigh vertelt dat ook de Nederlandse straat- taal ontstond uit een soort geheimtaal die werd gebruikt door de uit Paramaribo afkomstige Wakamans. Een Wakaman (oorspronkelijk ‘zwerper’; weer is het woord ‘waka’, ‘lopen’ te herkennen) was in de jaren zeventig een stoere jongeman die op straat z’n inkomsten verdiende met hosselen. Vanwege hun illegale praktijken hadden de Wakamans er baat bij dat niet iedereen hen verstond. De Wakamans gebruikten veel Sranantongo. Dat is niet de officiële taal van Suriname, eerder een soort dialect waarop men neerkeek. Ouders stimuleerden hun kinderen om toch vooral het Nederlands te gebruiken. Juist door dat Sranantongo te gebruiken, zetten jongeren zich af tegen de Nederlandse standaard.

De (geheim)taal van de Wakamans is de voorloper van de huidige straattaal en dat verklaart waarom het overgrote deel van het straattaallexicon afkomstig is uit het Sranantongo. Straattaalonderzoeker van het eerste uur, René Appel, heeft daarvoor ook nog een andere, taalkundige verklaring. Srananwoorden zijn heel herkenbaar en hebben een vaste structuur. Vrijwel alle inhoudswoorden eindigen op een lange klinker: ‘wrokko’ – ‘werken’. De Hoornse leerlingen gebruiken daarvoor liever ‘joenta’. Srananwoorden liggen dus lekker in de mond.

Kenmerkend voor straattaal is dat er snelle variatie plaatsvindt, maar toch bestaat er ook een vrij stabiel basislexicon. Woorden als ‘doekoe’ (‘geld’), ‘afoe’ (‘half’, ‘stukje’), ‘faja’ (‘zeer’, ‘erg’) en ‘djonko’ (‘joint’) werden ook al in de jaren negentig opgetekend door onderzoekers.

Die huis

Niet alleen met woorden zijn straattaalgebruikers creatief. Dat zijn ze ook met accenten en grammatica. Sommige docenten maken zich zorgen over die slordige, ‘verkeerde’ constructies en uitspraak die jongeren van elkaar overnemen of van ouders die Nederlands niet als moedertaal hebben. Door (overmatig) straattaalgebruik zouden jongeren het Standaardnederlands niet leren. Maar is dat straattaalgebruik wel zo slordig?

Mourigh maakt een kort uitstapje naar de taalkunde

en het onderscheid tussen ‘prescriptief’ en ‘descriptief’. Mourigh: ‘Op school leer je bij Nederlands en de vreemde talen hoe het hoort, zoals: zeg “groter dan” in plaats van “groter als”. Dat is prescriptief. Als je taalkunde gaat studeren, moet je dat allemaal weer vergeten. Taalwetenschappers willen juist weten wat er gebeurt, hun werk is descriptief. Taalkundigen kijken bovendien vooral naar gesproken taal, ondanks de

hogere status van geschreven taal. Als je straattaal op zo’n manier bekijkt, kom je erachter dat ook straattaal allemaal regels heeft, net als andere talen.’ Mourighs onderzoek nuanceert het slordige taalgebruik van jongeren. Veel van hun ‘fouten’ maken ze namelijk welbewust. De uitspraak van de s als ‘sj’ door de jongens die Mourigh in Gouda sprak, is weliswaar geïnspireerd door de ‘incorrecte’ taal van hun ouders, maar zelf gebruiken

zij de ‘sj’ heel bewust op een specifieke manier. ‘Huisj’ zullen ze nooit zeggen, zoals hun vaders dat misschien doen; de jongeren gebruiken de ‘sj’ alleen maar voor de l, m, n en g, als in: ‘ze dronken gewoon bier op deze sjchool’. Zoals gezegd zijn er verschillende varianten van straattaal. Die van de jongeren uit Gouda, de plaats met de grootste Marokkaanse gemeenschap in Nederland, wijkt behoorlijk af van de variant die in Amsterdam wordt gesproken. De Marokkaanse jongeren uit Gouda gebruiken namelijk geen Sranantongo, juist om zich te distantiëren van de Surinaamse groep.

Kenmerkend voor straattaal is tevens het ‘onjuiste’ gebruik van lidwoorden, voorzetsels en aanwijzende voornaamwoorden: ‘Ga op die meisje af, kill!’ en ‘Stap uit die fiets!’. Maar ook dat gebeurt vaak bewust. Uit een onderzoek van zijn collega-taalkundigen Jacomine Nortier en Margreet Dorleijn citeert Mourigh Salaheddine uit Rotterdam: ‘Die huis zeg ik dan. Terwijl ik weet dat het dat huis is, maar het staat zo stom als ik het op straat zeg. (...) Maar als ik met jullie praat zeg ik gewoon dat huis.’ In interviews vertellen de straattaal-sprekers vaak dat ze zich niet voor kunnen stellen dat ze Standaardnederlands met hun vrienden spreken. Maar het is voor hen net zo onwaarschijnlijk dat ze straattaal spreken op school, met hun ouders of tijdens een sollicitatiegesprek. Met ‘[m]ensen waar je respect voor

moet hebben (...) praat je gewoon over elk onderwerp in het ABN’. Dit citaat is van Anand, 18 jaar, Surinaams-Hindoestaanse ouders, die Jacomine Nortier sprak voor haar onderzoek (2001, p. 51). Het Standaardnederlands blijft ‘gewoon’ de norm, ook voor straattaalsprekers.

Prestige

Zich tegen normen verzetten is iets wat past bij jongeren, bij jongens vaak nog net iets sterker dan bij meisjes. Naar verhouding spreken jongens dan ook meer straattaal dan meisjes en vaak net even anders. ‘Younger people tend to be the ones who innovate in all aspects of life: (...) language is no different’, aldus de sociolinguïst Shariatmadari (2019, p. 37). ‘Their social networks are larger [and they are] trying on new identities.’ Het zoeken naar vrienden(groepen), uitproberen van nieuwe identiteiten en wisselen van taalregisters gaan samen. Vaak gebeurt dat onbewust. Voor Ayyur is Mourighs gastles een eye-opener. Na de les schiet hij een van zijn vrienden aan: ‘Ik heb veel Marokkaanse vrienden. Als ik met hen ben, gebruik ik eigenlijk heel andere woorden dan bij jullie.’

Verschillende groepen jongeren slaan bij hun zoektocht verschillende wegen in en dat gaat gepaard met de vorming van uiteenlopende straattaalvarianten, met of zonder Sranantongo bijvoorbeeld. Maar één ding hebben al die jongeren- of straattalen gemeen: allemaal zetten ze zich af tegen de heersende (taal)normen. Over het algemeen wordt de dynamiek van talenconstellaties gedomineerd door de meerderheidstaal(variant), die vaak als norm wordt gezien en waar sprekers zich dan naar richten (De Swaan, 2002). Bij straattaal werkt dat andersom en zijn juist de (vanuit de gevestigde orde bekeken) marginale talen de meest prestigieuze. ‘Covert prestige’ noemde taalkundige William Labov dat. Juist die marginaliteit maakt ze voor de innoverende jeugd zo interessant. In de woorden van Anand: ‘(...) het beeld wat mensen van Marokkanen hebben is natuurlijk wat meer crimineel. (...) Je hebt er een soort van misplaatst ontzag voor. Angst ofzo. En dat leeft heel erg hoor. Dat moet je niet onderschatten, maar het leeft heel erg bij de jongeren. (...) En die jongens dan, die dus dat accent gaan overnemen, die hebben dat misplaatste ontzag en een beetje angst (...). Dat ze dan op die manier zichzelf willen bewijzen’ (Nortier, 2001, p. 64). Eerder lag er een stigma op Surinaamse jongens, die werden geassocieerd met criminaliteit. Nu ligt dat op Marokkaanse jongeren. Het is een andere reden waarom straattaal vaak met hen wordt geassocieerd. Zo ontstaat een stigma op bepaalde jongeren en straattaal. Omgekeerd bevestigt

ook die sterk normafwijkende taal het negatieve beeld van Marokkaanse jongeren.

Taalaanbod

Maar hoe zit het nu met de invloed van straattaal op het Standaardnederlands? Is de angst voor taalverloeding door straattaalgebruik terecht? Er zijn taalwetenschappers die voorspellen dat het onderscheid tussen de- en het-woorden en de bijbehorende verbuigingsadjectieven onder grote delen van de Nederlandse bevolking zullen verdwijnen, zoals dat verschil ook in straattaal veelal ontbreekt (Cornips & De Rooij, 2003).

Mourigh is er allermintst zeker van dat grote groepen Nederlanders hun taalgebruik zullen afstemmen op straattaal. Maar invloed van straattaal is er wel, omdat bij taalcontact talen altijd op elkaar inwerken. Mourigh: ‘Voor sommige groepen kan straattaalgebruik inderdaad schadelijk zijn bij hun taalontwikkeling. Dat geldt voor diegenen voor wie het taalaanbod zwak is. Of het nu het Nederlands is of meerdere andere thuistalen, de taal in hun omgeving moet rijk zijn. Daarbij is het heel belangrijk om met verschillende taalregisters in aanraking te komen. Straattaal heeft korte zinnen, vaak alleen in tegenwoordige tijd, weinig bijzinnen, weinig voegwoorden en weinig redeneringen. Hogere registers ontbreken en daarmee staat straattaal veraf van schooltaal. En taal is natuurlijk ook een manier van denken.’

En waarom is kennis van straattaal belangrijk voor docenten? Mourigh: ‘Straattaal is een mengtaal met van het Standaardnederlands afwijkende grammaticale constructies en uitdrukkingen, lexicon en intonatie. Het is goed om je bewust te zijn van die afwijkingen en van de aspecten van het Nederlands die moeilijk zijn te leren, ook voor leerlingen die thuis een andere taal spreken.’ En het spreken van straattaal? Dat kunnen docenten beter laten, hoon zal hun ten deel vallen. Op dat punt zijn hun leerlingen zeer taalbewust. ■

De naam van de leerling van het Tabor College is om privacyredenen gefingeerd.

LITERATUUR

- Cornips, L., & Rooij, V. de. (2003). ‘Kijk, Levi’s is een goeie merk: maar toch hadden ze ’m gedist van je schoenen doen ’m niet’: Jongerentaal heeft de toekomst. In J. Stroop (Red), *Waar gaat het Nederlands naar toe? Panorama van een taal* (p. 131–142). Bert Bakker.
- Nortier, J. (2001). *Murks en straattaal: Vriendschap en taalgebruik onder jongeren*. Prometheus.
- Shariatmadari, D. (2019). *Don’t believe a word: The surprising truth about language*. W. W. Norton.
- Swaan, A. de. (2002). *Woorden van de wereld: Het mondiale talenstelsel*. Prometheus.